

Bachelorgradsoppgave

Jeg har også noe jeg vil si!

I also have something I would like to say!

Mennesker med utviklingshemming og politisk deltakelse

People with intellectual disability and political participation

Skrevet av: May Britt Ramberg

VPL 310

Bachelorgradsoppgave i Vernepleie

Helsefag
Høgskolen i Nord-Trøndelag - 2015

Sammendrag

Denne oppgaven fokuserer mennesker med utviklingshemming og politisk deltakelse. Ved bruk av en kvalitativ metode i form av et forskningsintervju gir oppgaven et perspektiv på hvilke hindringer som kan være av betydning for lav valgdeltakelse. Slik politikken drives i dag kreves det forkunnskaper for å kunne forstå det byråkratiske språket, samt hva de ulike partiene står for. Dette står i kontrast med et inkluderende samfunn, hvor alle borgere skal ha like muligheter til å stemme ved et politisk valg. Problemstilling som utforskes er følgende: *Hvilke forutsetninger har mennesker med utviklingshemming til å stemme ved et politisk valg?*

Dette er min avsluttende eksamen i vernepleierutdanningen. For å kunne besvare denne oppgaven, har jeg fått hjelp av flere informanter i Nord-Trøndelag fylke. Jeg vil rette en stor takk til de som var villig til å stille opp på intervju, og som delte sine kunnskaper, tanker og erfaringer. Jeg vil også rette en stor takk til min veileder for god støtte, veiledning og en lærerik prosess.

Som fremtidig vernepleier er jeg opptatt av at inkluderende samfunn og mener dette er et viktig tema å belyse. Jeg håper denne oppgaven kan være med på å skape en større bevissthet rundt hvilke hindringer mennesker med utviklingshemming står ovenfor når det gjelder politisk deltakelse, og videre bidra til å rette større fokus på dette området.

Innhold

1. INNLEDNING	1
2. BAKGRUNN AV VALGT TEMA	2
2.1. Min forforståelse	2
2.2. Problemstilling	3
2.3. Begrepsavklaring.....	3
3. TEORETISK REFERANSERAMME	6
3.1. Norge, et demokratisk land	7
3.2. Stemmerettens historie	7
3.3. Valgdeltakelse	8
4. METODE	9
4.1. Forskningsintervju.....	9
4.2. Intervjuguide.....	10
4.3. Pilotintervju	10
4.4. Valg av informanter.....	11
4.5. Intervjurunden	12
4.6. Analyse og drøfting	13
4.7. Feilkilder	14

4.8. Metodekritikk	16
4.9. Forskningsetikk.....	16
5. MANGEL PÅ POLITISK DELTAKELSE HOS MENNESKER MED UTVIKLINGSHEMMING - MANGEL PÅ KUNNSKAPER ELLER INNGRODDE HOLDNINGER?	18
5.1. Rettigheter og eventuelle hindringer	18
5.2. Makt/rolle - etisk utfordring?.....	21
5.3. Språk	24
5.4. Tilrettelegging	26
6. OPPSUMMERING	30
7. AVSLUTNING	31
Litteratur	32

ANTALL ORD:10815

1. INNLEDNING

Jeg trengte ikke å gjøre mange søk på nettet for å se at valgdeltagelsen for mennesker med utviklingshemming er lav. I kronikken i «Utviklingshemming og valgdeltakelse» i Adresseavisen av Kittelsaa og Søndena (2009), viser de til tidligere undersøkelse utført i 2005, hvor kun 20% av mennesker med utviklingshemming valgte å stemme ved valg. Dette mot 60% av resten av befolkningen. Største andelen av de med utviklingshemming som stemmer ved valg, bor hjemme sammen med familien sin, og ikke ved et bofelleskap eller bolig, noe som vekket min nysgjerrighet.

Gjennom studiet har jeg jobbet med mennesker med utviklingshemming og er opptatt av at deres stemme og rettigheter kommer frem på lik linje som alle borgere i samfunnet. Ved å avgi sin stemme ved valg, for de mulighet til å være med å påvirke hvilken politikk de mener er det beste for deres hverdag. I meld.st.45 (2012-2013) 5.1 er målet at alle borgere skal ha lik rett til å være politisk deltakende i samfunnet. Dette innebærer å stemme ved valg, delta i interesseorganisasjoner som brukerrepresentanter og i offentlig meningsutveksling. Og denne retten og muligheten til å delta bør og skal være lik, uavhengig av livssituasjon.

Intensjon med denne oppgaven er å undersøke hva som ligger til grunn for at det er lav valgdeltakelse hos mennesker med utviklingshemming.

Prinsippene som ligger til grunn for å kunne stemme for alle borgere er å vite når det er valg, kunnskap om de ulike partienes meninger og forutsetninger for å kunne komme seg til et valglokale. Denne oppgaven forsøker å svare på om dette kan være noen av de utfordringene mennesker med utviklingshemming møter.

Det er forsket lite på valgdeltakelse og mennesker med utviklingshemming, noe Nasjonalt kompetansemiljø om utviklingshemming (NAKU) har bekreftet. For å kunne svare på problemstillingen har jeg valgt en kvalitativ tilnæringsmåte i form av forskningsintervju. Informantene jeg har valgt er samfunnsfaglærere ved ungdomsskoler, ansatte ved ulike boliger for funksjonshemmede og politiske partier. Dette for å skape bredde, samt innhente informasjon fra ulike synsvinkler.

2. BAKGRUNN AV VALGT TEMA

I denne bacheloroppgaven har jeg valgt temaet *mennesker med utviklingshemming og politisk deltakelse*. Mitt første år ved vernepleierutdanningen hadde jeg praksis ved Teater NONstop, hvor det jobber 15 mennesker med utviklingshemming. De har blant annet som formål å være politiske aktører, der intensjon er å bli mer synlige i samfunnet. I følge menneskerettsloven vedlegg 8, art 23 (2104) har alle mennesker med utviklingshemming like rettigheter til å delta aktivt i samfunnet, samt leve et fullverdig og anstendig liv.

I innledningen viste jeg til en kronikk i Adresseavisen av Anna M. Kittelsaa og Erik Søndena (2009) begge tilknyttet Norsk kompetansemiljø for utviklingshemming. De gir uttrykk for lav valgdeltakelse for mennesker med utviklingshemming. De skriver at dette er en gruppe mennesker som utgjør en minoritet og ikke er en del av betegnelsen «folk flest», men de har erfaringer som er av betydning. Videre mener de mennesker med utviklingshemming er avhengig av bistand for å komme seg til valglokalet, samt finne frem til rett stemmeseddel. De gir også uttrykk for at helsepersonell holder tilbake informasjon om politisk valg, noe som kan ha sammenheng med at de ikke tror mennesker med utviklingshemming forstår hva det innebærer å stemme ved valg, samt politikkens innhold. Videre i kronikken oppfordrer de alle mennesker med utviklingshemming å bruke stemmeretten sin.

2.1. Min forforståelse

Som helsepersonell kan vi være med å bidra til at flere mennesker med utviklingshemming blir politisk deltakende. Alle mennesker er like mye verdt og skal ha rett til å delta i samfunnet på lik linje som alle borgere, jamfør menneskerettsloven (2014). Jeg mener mennesker med utviklingshemming kan bli undervurdert i samfunnet. Jeg har fått inntrykk av at det snakkes om «oss» og «dem». Det kan virke som samfunnet er redde for «det ukjente», og dermed sitter med fordommer og inngrodde holdninger mot mennesker med utviklingshemming. En mulig forklaring på dette kan blant annet være manglende kunnskap. Gjennom å jobbe med mennesker med utviklingshemming har jeg sett hvor ressurssterk hver enkelt kan være, bare det legges til rette for det.

2.2. Problemstilling

Intensjon med denne oppgaven er å undersøke hva som ligger til grunn for at det er lav valgdeltakelse hos mennesker med utviklingshemming.

Problemstilling: *Hvilke forutsetninger har mennesker med utviklingshemming når det gjelder å stemme ved et politisk valg?*

Det er flere aspekter som påvirker graden av valgdeltakelse, som kunnskap om rettigheter for å delta, partienes evne til å nå ut med budskapet til befolkningen og hvordan det er tilrettelagt for valgdeltagelser.

Når det gjelder kunnskap er det spesielt to faktorer som er sentrale. Det ene er undervisningen om demokrati og valgdeltagelse som skjer i skolen, og det andre området er de politiske partienes måte å videreformidle sitt budskap til folket, samt tilgjengelighet som handler om den enkeltes fysiske mulighet til å delta.

Ut ifra det overnevnte er det spesielt tre områder som er viktig for å undersøke problemstillingen min. Disse områdene er hvordan skolen underviser mennesker med utviklingshemming i forhold til kunnskap og bevissthet rundt egen mulighet til å valgdeltagelse, hvordan de politiske partier håndterer og/eller ser politiske partier på utviklingshemmede som potensiell velgergruppe, og hvordan tilrettelegger hjelpere tjenestemottakeres mulighet til valgdeltagelse.

2.3. Begrepsavklaring

I dette avsnittet gir jeg en kort beskrivelse av sentrale begrep som er viktige/sentrale i denne oppgaven, og jeg gir videre en mer utfyllende presentasjon i kapittel 3.

Det første begrepet er utviklingshemming. Utviklingshemming er en kognitiv svikt. Ifølge icd-10 (F70-F79) gjengitt/i Eknes, Bakken, Løkke, & Mæhle (2009:19) er det en tilstand av forsinket eller mangelfull utvikling av evner og funksjonsnivå. Dette kjennetegnes ved hemming av ferdigheter i den perioden et barn er under utvikling. Det finnes fire ulike grader: lett-, moderat-, alvorlig- og dyp grad. For å kunne sette diagnose-, blir de tatt

intelligensprøver, samt tester som omhandler evnenivå og adaptive ferdigheter. Dette vurderes også opp mot sosiale tilpasninger i gitt miljø, samt hvilke aldersnormer den kan sammenlignes mest med. Er barnet elleve år og har samme aldersnormer som en på fem, samt scorer lavt på intelligensprøven, kan det være grunn til å tro at det kan skyldes en utviklingshemming.

I tillegg til slike tester beskriver Eknes et.al. (2009:19) at det er flere faktorer som må kartlegges. Barnets utviklingshistorie som blant annet motorikk, språk, kognitive funksjoner, ferdighetsnivå, omsorgsbehov og sansefunksjonsundersøkelser som hørsel og syn. Men det er viktig å understreke at utviklingshemming i seg selv ikke er en grunn til å miste rettigheter som borgere.

Et annet begrep er bruker. Bruker er ifølge pasient og brukerrettighetsloven §1-3f (2015) en person som mottar en tjeneste etter helse- og omsorgstjenesteloven. Bruker og pasient kan ses og brukes litt om hverandre. Halvorsen, Stjernø, & Øverbye (2013:209) sier at myndighetene har gått over til å betrakte de som aktiv benytter en tjeneste for aktive brukere. I denne oppgaven har jeg valgt å bruke beboere, på bakgrunn av at ansatte ved boliger for funksjonshemmede omtaler brukerne som beboere.

Helsepersonell. I følge helsepersonelloven (2015) §3 kan man betegne seg som helsepersonell hvis man har en autorisasjon etter §48 og 49. Noen eksempler kan være vernepleier, sykepleier, helsefagarbeider, lege, tannlege, tanntekniker, optiker, ergo- og fysioterapeut, jordmor og kiropraktor. Alle profesjonene har ulik grad av utdanning, noen krever videregående opplæring som vg1, vg2 og 2 år lærling, andre bachelor (3 år) og mastergrad (5 år). Helsepersonell skal jobbe i henhold til de krav som stilles i forhold til faglig forsvarlighet og yte omsorgsfull hjelp.

Erfaring. Erfaring er et komplekst begrep. Erfaring er den kunnskapen man tilegner seg gjennom livet. Dette kan skje via oppvekst, kultur, skolegang og lignende. Erfaring knyttes ofte opp mot en bestemt hendelse eller opplevelse.

Politikk. Begrepet politikk handler ifølge Hanssen, Helgesen, & Vabo (2008) om hvordan velferdsstaten skal styres og utvikles, samt fordeling av goder og byrder. Dette innebærer goder som blant annet utdanning, helsetjenester og ulike støtteordninger. Byrdene kan være de skatter og avgifter statsborgerne er pliktige til å betale. De avgjørelser og prioriteringene staten tar, blir tatt på grunnlag av velgernes ønsker.

Stemmerett. For å kunne stemme ved valg må man ifølge valgloven (2014) §2-1, være norsk statsborger og fylt 18 år. Utenlandske statsborgere som er fylt 18 og har vært registrert bosatt i Norge sammenhengende tre år før valg har rett til å stemme. Å ha stemmerett innebærer muligheten til å stemme ved kommune- og stortingsvalg.

Stortinget. Stortinget er den lovgivende og bevilgende makten i Norge. Det vi si at det er Stortinget som vedtar lover og bestemmer hvor mye penger staten skal bruke. Hvert år like før jul vedtar Stortinget statsbudsjettet for året etter.

3. TEORETISK REFERANSERAMME

Vi lever i et demokratisk land hvor alle borgere skal ha like rettigheter i henhold til menneskerettsloven (2014). Jeg har sett på rammeplanen i skolen i forhold til samfunnsfag, og menneskerettighetene i Norge, samt aktuelt lovverk. Dette for å se hva de ulike bestemmelsene sier i forhold til politisk deltakelse på generell basis. Deretter gir jeg en mer utdypende beskrivelse av teorien som er viktig å belyse.

I følge Utdanningsdirektoratet (2011) står det i rammeplanen for samfunnsfag at et av målene er å gjøre rede for hvordan de ulike politiske partiene fremmer ulike verdier og interesser, og knytte dette opp til ulike samfunnsspørsmål, samt kunne argumentere for eget syn. Elevene skal kunne forklare hva demokrati innebærer nasjonalt, lokalt, i organisasjoner og i skolen, samt gjøre rede for hovedprinsippene i FNs menneskerettighetserklæring.

I følge utdanningsdirektoratet (2013) står det i læreplanen for ungdomskolen at skolen skal ha rom for alle. Undervisningen skal tilpasses elevenes forutsetninger i henhold til fag og innhold, samt alderstrinn og utviklingsnivå. Lærerne skal ha pedagogisk bredde og kunnskap slik at den enkelte eleven blir ivaretatt på best mulig måte. Hvis en elev opplever vansker skal det legges til rette for alternativ metode å oppnå læring. Alle mennesker er like mye verd og skal ha samme rettighetene etter pasient- og brukerrettighetsloven (2015). Lovens bestemmelser skal bidra til ivareta brukerens liv, integritet og menneskeverd.

FNs verdenserklæring om menneskerettigheter ble vedtatt 10. Desember 1948. I artikkel 21-3 står det, «folkets vilje skal være grunnlaget for offentlig myndighet. Denne vilje skal komme til uttrykk gjennom periodisk og reelle valg med allmenn og lik stemmerett og hemmelig avstemning eller likeverdig fri stemmerett». I følge en årsrapport om norsk innsats for menneskerettigheter fra 2002, skjedde en utvikling på dette område, men står fortsatt ovenfor noen utfordringer i henhold til brudd på erklæringen. I følge menneskerettsloven vedlegg 8, art 23 (2014) står det skrevet at mennesker med utviklingshemming skal ha like rettigheter til å delta aktivt i samfunnet, samt leve et fullverdig og anstendig liv.

3.1. Norge, et demokratisk land

Vi lever i et demokratisk land. Begrepet demokrati er ifølge Hanssen et al. (2008:40) satt sammen av de to greske ordene *demos* som oversettes som folk og *kratein* som styre, dette blir da folkestyre. Demokrati er en sammenheng mellom styreform, rettsstat og menneskerettigheter. Selv om demokrati blir sett på som en gode, blir ikke alle borgere behandlet og representert like godt med denne styreformen, som blant annet minoriteter og urfolk. En persons innflytelse og makt i politiske prosesser kan avhenge av både etnisitet og det vi kaller sosioøkonomiske forhold. Sosioøkonomiske forhold henger blant annet sammen med inntekt og utdanning.

I følge Hanssen et al. (2008:40) kan demokrati deles inn i to, *direkte demokrati* og *indirekte eller representativt demokrati*. Direkte demokrati bunner i den greske bystaten 300 år f.Kr. Det var folket som skulle delta direkte i de beslutningene som skulle tas. Hvis ikke borgerne klarte å komme til enighet, ble det avgjort med hjelp fra flertallsbeslutninger. Direkte demokrati vil si at folket gjennom en folkeavstemning forteller politikerne hva de mener om en konkret sak. Slike folkeavstemninger er kun rådgivende.

Ideen om et moderne demokrati begynte med den franske filosofen Jean- Jacques Rousseau (1712-1778). Han var opptatt av det menneskelige felleskapet. Han mente folke hadde rett til å styre seg selv gjennom sine folkevalgte representanter, som var et styre av folket, for folket og ved folket. Dette utgjør den legal- rasjonelle autoritetsformen, som var en forutsetning i et demokrati-, (Hanssen et al. 2008:40). Dette vil si at makten styres av lover og regler. Grunnen til at det kalles et indirekte demokrati er fordi folket velger hvem som skal representerer oss, og lar de representative ta beslutningene på vegne av borgerne. For Norge var året 1814 viktig, da vi fikk vår egen grunnlov og det ble innført egne valgordninger.

3.2. Stemmerettens historie

Statsborgerne har ikke alltid hatt stemmerett i Norge. For bare 150 år siden var det store classeskiller. I følge Stamsø (2010) ble det først i 1884 innført stemmerett for menn med en viss inntekt. I 1889 ble det innført stemmerett for alle menn over 25 år. Først i 1913 fikk kvinner over 18 år stemmerett.

I dag har alle Norske statsborgere som er fylt 18 år stemmerett jf. valgloven (2014) §2-1, dette innebærer også utenlandske som har vært registrert bosatt i Norge sammenhengende i tre år før valg. Velgerne må være innført i manntallet i kommunen for å kunne stemme ved valg. Det finnes noen unntak. Dette innebærer mennesker som har mistet sin stemmerett jf. Grunnloven (2014) §53, som for eksempel har utført straffbare handlinger i henhold til hva loven sier. Vi kan stemme ved to valg, kommunevalg- og stortingsvalg.

3.3. Valgdeltakelse

Stemmeretten har lenge vært allmenn. Å stemme ved valg er den største muligheten borgere har for å kunne påvirke den offentlige politikken. Valgdeltagelsen i den norske befolkningen har ifølge Hanssen et al. (2008:78) sunket jevnt siden 1960-1970 tallet. I 1993 var det 75,8 % som stemte ved valg, i 1997 var det 77,1 % og i 2001 var det 75,5 %. Grunnen til denne nedgangen kan komme av ulike årsaker. Hanssen viser til valgforskning fra 2001, hvor noe av grunnen kan være at borgerne unngår å stemme for å protestere mot det politiske systemet, mens andre borgere har mistet tilliten til politikerne. En annen grunn kan være for lite kunnskap om partiene og at politikerne bruker et byråkratisk språk som kan være vanskelig å forstå.

4. METODE

Dalland (2012:112) beskriver at «*En metode er en fremgangsmåte, et middel til å løse problemer og komme frem til ny kunnskap*». Metode kan være et verktøy for innhenting av data og et redskap for å finne svar på problemstillingen. Vi kan skille mellom to typer, kvantitativ og kvalitativ metode. I følge Dalland (2012:112) gir kvantitativ metode målbar data i form av tall og prosenter, og kan settes opp ved bruk av diagram og tabeller. Kvalitativ metode er målbar data som fanger opp meninger, opplevelser og erfaringer, og ses fra et subjektivt syn, og det innebærer bearbeiding av tekster.

Jeg har i mitt arbeid gjort en del søk på området funksjonshemmede og valgdeltagelse. Jeg benyttet søkemotorer som Nasjonalt kompetansesenter om utviklingshemming (NAKU), Samordningsrådet (SOR) og Oria, for å se på tidligere forskning. Det er klart at det er gjort lite forskning på dette området. Dette er også bekreftet av Nasjonalt Kompetansemiljø om Utviklingshemming (NAKU). Med tanke på at det er gjort lite forskning på området, har jeg valgt å gå bredt ut i forhold til problemstillingen og velge kvalitativ tilnæringsmåte i form av forskningsintervju.

4.1. Forskningsintervju

For å oppnå et godt resultat, er det ulike momenter det er viktig å ta stilling til. I følge Kvale og Brinkmann (2009) gjengitt/i Dalland (2012:151) er intervjueren og informanten sammen om å skape et produkt og samle kunnskap. Intervjueren må stille spørsmål som er forståelig og formuleres på en måte som gir svar på problemstillingen. Han mener validiteten i et intervju kan avgjøres i forhold til spørsmålene som stilles, hvordan intervjueren oppfatter svarene og tar vare på dem, samt forstår dem og tolker dem. Som intervjuer kan jeg velge lukkede eller åpne spørsmål. Jeg benyttet åpne spørsmål (se vedlegg 2), for å kunne innhente mest informasjon rundt temaet. Dette gir informanten mulighet til gå i dybden av det de ønsker å fortelle (Tjora, 2012:105). Deretter ble spørsmålene konkretisert opp imot problemstillingen i slutten av intervjuet dersom det var mer jeg trengte svar på.

Før et intervju bør man tenke nøye gjennom hvilke informanter som kan være relevante og hva som kan styrke reliabiliteten- og validiteten i forskningen, som vil si påliteligheten og gyldigheten. (Tjora, 2012:202). Han mener pålitelighet handler om *intern logikk* gjennom

forskningsprosjektet, mens gyldighet handler om en *logisk sammenheng*. Man må finne ut hvor mange informanter man trenger, samt hvilket område man satser på. I denne oppgaven har jeg valgt informanter fra ett fylke i Norge. Jeg måtte avgrense område på grunn av tiden jeg har til rådighet.

4.2. Intervjuguide

I følge Dalland (2012: 167) er intervjuguide et hjelpemiddel for å få svar på problemstillingen. Dette kan være i form av konkrete spørsmål eller bare relevante tema, alt etter hva som kjennes best for den som intervjuer. Dalland (2012:167) mener det kan være hensiktsmessig for den som ikke har utført slike intervju tidligere å lage konkrete spørsmål, men prøve ut fra beste evne å snakke fritt fra dem. I starten av intervjuet kan man presentere kort oppgavens innhold og tema, slik at det blir enklere for informantene å forstå hva forskeren ønsker svar på.

Jeg utarbeidet tre ulike spørsmålsskjemaer ettersom det var variasjon på informantene. De jeg valgte å intervjuet er ansatte ved bolig for funksjonshemmede, lærere ved ungdomsskole, og politiske parti. Jeg brukte spørsmålene jeg hadde utarbeidet som en mal, og deretter formulerte jeg spørsmålene etter hvilke svar jeg fikk. Jeg supplerte også med spontane spørsmål for å oppnå den dybden jeg ønsket. Intervjuet ble avsluttet med et spørsmål om informanten hadde mer å tilføye.

4.3. Pilotintervju

Før jeg gikk i gang med intervjurunden kan det være hensiktsmessig å foreta et pilotintervju. Dette innebærer et test intervju for å avdekke eventuelle svakheter ved intervjuguiden, samt sørge for at det tekniske utstyret, som båndopptaker virket. I forkant måtte jeg lage spørsmål som kunne gi svar på problemstillingen, og ettersom det er flere aktører som er av betydning for min problemstilling laget jeg tre ulike spørsmålsskjemaer. Jeg har kun testet det ene som var laget til ansatte ved bolig for funksjonshemmede, da kandidaten jeg test intervjuet hadde denne arbeidserfaring. Under intervjuet oppdaget jeg at spørsmålene ble mer som en mal og at jeg omformulerte utfra kandidatens svar. Dette for å forsikre meg om at svarene jeg fikk besvarte problemstillingen. Jeg måtte også forandre på et av spørsmålene til et spørsmål jeg synes ga et mer utfyllende svar.

4.4. Valg av informanter

For å finne svar på problemstillingen var det tre ulike komponenter det var hensiktsmessig å forske på.

1. Kontakte tre ulike politiske partier for å spørre hvordan de selv mener de legger til rette for å nå frem med sitt budskap til mennesker med utviklingshemming, samt undersøke om de bruker et fagspråk som er forståelig for mennesker med funksjonshemming og befolkningen forøvrig.
2. Kontakte tre ungdomsskoler for å snakke med samfunnsfaglærere. Jeg vil undersøke om mennesker med utviklingshemming er deltagende og om lærerne tilrettelegger for forståelse og tilstrekkelig kunnskap innen emnene demokrati og valgdeltakelse. Får Mennesker med utviklingshemming være deltagende i skolevalg på lik linje som alle andre elever? Jeg valgte denne målgruppen på grunn av at det er i den alderen de starter med å skape en forståelse innen valgdeltakelse.
3. Kontakte helsepersonell ved tre boliger for mennesker med utviklingshemming for å spørre om de har noen rutiner eller om de legger til rette for at beboerne får tilbudet og mulighet til å stemme ved storting og kommunevalg.

For å komme i kontakt med informantene sendte jeg mail til tre skoler, tre politiske partier og tre boliger hvor jeg henviste til vedlegg om forespørsel til å delta i et intervju i forhold til min bacheloroppgave (se vedlegg 1). Jeg fikk dessverre lite tilbakemeldinger og måtte ringe å etterlyse svar. Jeg fikk flere avslag, og fikk litt press i forhold til tid. Jeg valgte derfor å ringe rundt til flere kandidater. Etter hvert fikk jeg en god del treff. Jeg fikk lite treff hos ungdomsskoler og måtte derfor spørre en ungdomsskole på Stjørdal, hvor en informant sa ja. For at hun skulle stille opp på intervjuet ville hun ha spørsmålene på mail og sende skriftlig svar tilbake.

4.5. Intervjurunden

I gjennomførelsen av intervjurunden benyttet jeg Dalland (2012:165-166) sine kvalifikasjonsstrukturer. Han beskriver hva det er viktig å tenke på før og underveis i et intervju. Det er viktig å være godt forberedt, med tanke på kunnskaper om hvem jeg skal intervju, hva jeg vil oppnå, samt hensikten med intervjuet. På denne måten får jeg et større grunnlag for å veilede intervjuet i den retningen jeg ønsker i forhold til problemstillingen og jeg kan kjapt komme med oppfølgingsspørsmål. Videre mener Dalland at en må starte med en formell introduksjon hvor jeg kort beskriver hva bacheloroppgaven handler om og informere informantene om informert samtykke, anonymitet og taushetsplikt. På denne måten forsikrer jeg meg om at de har forstått hva de har takket ja til og de er informert om hvordan materiale vil bli behandlet i etterkant.

I samtale med informantene fikk de selv bestemme tid og sted. Noen av informantene kan synes det er ubehagelig å stille opp på et slikt intervju, noe de gav uttrykk for, og derfor vil jeg foreta intervjuet i omgivelser der de føler en større grad av trygghet (Dalland 2102). En informant fant sted på Stjørdal, og derfor ble vi enige om at jeg sendte spørsmål via mail. Dette på grunn av tidspresset jeg hadde, samt at det også passet bedre for henne.

Ved å følge Dalland (2012) sine kvalifikasjonsstrukturer informerte jeg om formålet med undersøkelsen, hvordan jeg ville behandle materiale i ettertid, samt informerte om at informanten kunne trekke seg både under og etter intervjuet. Da ville all data bli slettet. Det er viktig å bruke god tid før intervjuet starter slik at jeg er sikker på at informasjonen er mottatt og forstått. Jeg innhentet samtykke til bruk av båndopptaker og fortalte at dette ville bli slettet ved innleveringsdato 15 mai, hvis ikke det kom noen innsigelser underveis (se vedlegg 3). Under intervjuet tok jeg meg god tid, lot informanten snakke ferdig før jeg stilte nytt spørsmål. Jeg brukte også kroppsspråk og nikket til det som ble sagt. Det er viktig å holde seg objektiv og ikke la egne synspunkt komme til syne. Dette kan gjøre informanten usikker, og vedkommende tørr kanskje ikke å være så ærlig, noe som kan føre til dårligere validitet og kvalitet på forskningen.

Etter transkriberingen følte jeg at jeg hadde fått gode svar på problemstillingen min, men oppdaget at transkribering kan ta noe tid og jeg valgte derfor å kutte ned på hvor mange informanter jeg i utgangspunktet hadde tenkt. Dette bekrefter Dalland (2012:165), han mener

at hvis man ønsker å gå i dybden kan to-tre informanter gi tilstrekkelig informasjon. Hvis det viser seg at dette ikke stemmer, kan man velge å innhente flere informanter dersom det sees på som nødvendig.

4.6. Analyse og drøfting

I dette forskningsintervjuet er jeg opptatt av å få innsikt i andres synspunkter og meninger, samt deres forståelse rundt temaet politisk deltakelse og utviklingshemming. Derfor har jeg valgt å benytte en fenomenologisk tilnæringsmåte. Fenomenologi kan forklares ifølge Dalland (2012:57) «*Læren om fenomenene, det som oppfattes av sansene*». Dette innebærer å forstå virkeligheten ut fra informantenes perspektiv, slik de oppfatter den. Dette bekreftes også av Kvale (1997:40), han tilføyer at et fenomenologisk perspektiv ser bort fra forhåndskunnskaper, og fokuserer på informantenes livsverden og erfaringer.

Når intervjurundene er ferdig skal materiale analyseres gjennom en fenomenologisk tilnæringsmåte, samt drøftes. Dette ut fra hvordan jeg oppfatter deres forståelse og måte å tenke på. I følge Dalland (2012:178) handler analyse om å finne hva informantene forteller gjennom intervjuet, finne likheter og ulikheter, samt knytte dette opp mot relevant teori som kan være med å forsterke funnene. Dette bekreftes også av Jacobsen (2003). Han tilføyer viktigheten med god struktur og system for å trekke frem det som er viktigst for å kunne gi svar på problemstillingen. Under intervjuet fikk jeg samtykke fra informantene ved å bruke båndopptaker, samtykke kan gis både skriftlig og muntlig (se vedlegg 3). Båndopptaker er ifølge (Tjora, 2012:144) et nyttig hjelpemiddel for å sikre at man får med seg det som blir sagt, samtidig som intervjuer blir mer tilstede og kan skape god kommunikasjon og flyt gjennom intervjuet. I et intervju kan det være de som kjenner ubehag med båndopptaker, selv om de har gitt samtykket til dette. Da kan en notisblokk være et hjelpemiddel for notere ned informasjon etter at båndopptaker er slått av.

Etter intervjurunden ble materialet transkribert. I følge Dalland (2012:179) innebærer transkribering, å lytte til intervjuet i etterkant og skrive ned ordrett hva informanten forteller, samt de spørsmålene man selv stiller. Spørsmålene kan være et hjelpemiddel for å vise hva de faktisk svarte på. Transkribering er en viktig del av arbeidet. Ifølge Tjora (2012:232) handler det om å gjøre lyd- eller videoopptak om til tekst. Videre anbefaler også han å skrive ned ordrett og få med alle detaljer, ettersom man ikke vet hvilke temaer som er de mest aktuelle.

For å belyse resultatet fra intervjurunden, har jeg valgt å kategorisere funnene i fire emner, *rettigheter og ulike hindringer, makt/rolle –etisk utfordring, språk, og tilrettelegging*. Dette var de emnene som informantene gav uttrykk for at kan ha en innvirkende årsak til at mennesker med utviklingshemming ikke stemmer ved valg. Etter å ha analysert alt materiale har jeg valgt å drøfte funnene opp mot egen tolkning og aktuell teori, som kan være med på å underbygge forskningen.

4.7. Feilkilder

Gjennom denne oppgaven har jeg tatt utgangspunkt i steder i Nord-Trøndelag, da jeg har hatt begrenset av tid til rådighet. Et forskningsarbeid handler om å skape troverdige resultater (Tjora, 2012:217). I mitt studiet har jeg ansvar for å utøve best mulig kvalitet, for å få best mulig valide resultater. Det er samtidig viktig å være kritisk til om hva som kan påvirke resultatet, for å unngå mulige feilkilder. Tjora (2012:216) peker på ulike momenter som kan være betydelig for forskningen, dette er blant annet hvordan undersøkelsen er gjennomført, valgene som er tatt underveis i prosessen, og hvilken teori som er benyttet. Tjora (2012:216) beskriver videre hvor viktig det er å dokumentere, reflektere og vise til endringer som har blitt utført gjennom perioden. Dette skaper en større troverdighet i oppgaven. Dalland (2012) mener det er viktig å være åpen rundt det som kunne vært gjort annerledes. Her kan det være viktig å legge frem hvilke tendenser eller antakelser som kan ha innvirkning på resultatet, samt hva man kan arbeidet videre med. Nedenfor vil jeg ta for meg aspekter for mulige feilkilder som kan ha oppstått, og hva jeg har gjort for å forsøke å unngå dette.

Objektivitet: forskningsintervjuet, fant jeg det noe utfordrende å holde meg objektiv, også kalt upartisk. Ifølge Dalland (2012:119) skal ikke forskerens personlige meninger komme til syne og/ eller påvirke informantene. Under intervjuet ble jeg engasjert, og kom med egne praksis- og arbeidserfaringer, samt ga uttrykk for andre informanters meninger. Dette uten å oppgi navn eller noe som kunne bryte anonymiteten. Dette kan ha vært med å påvirke deres meninger, ut fra hva de i utgangspunktet tenkte. Samtidig ser jeg også at det gav dem en mulighet til å reflektere over erfaringene mine, samt at de gav uttrykk for potensielle forandringer i tiden fremover.

Transkribering: I følge Dalland (2012:179) kan støy være en påvirkende årsak. Noen av innholdet kan falle bort. I noen av intervjuene var det mennesker som kom inn og avbrøt samtalen. Ved slike forstyrrelser kan utfordringen være å starte samtalen der vi avsluttet, og noe av informasjon kan falle bort. Dette ble ikke noe problem, men jeg opplevde dialekt som noe utfordrende, samtidig som enkelte snakket stille. Jeg valgte å oversette alt til bokmål ved transkriberingen, noe som resulterer til egen oversettelse og tolkning. I et intervju kan det også være vanskelig å huske på hvilke kroppsspråk og holdninger informantene hadde, noe som ikke syns ved transkribering. Dette medfører at jeg ikke kan vite om kroppsspråk og det informantene fortalte stemte overens, og om det er troverdig. Her skulle jeg ha notert underveis og vært mer oppmerksom, og på denne måten stilt noen oppfølgingsspørsmål om jeg var i tvil. Noe Dalland (2012:206) bekrefter, men tilføyer at det kan være vanskelig å tolke den andre når vi ikke kjenner forhistorien. Kanskje er det for eksempel grunner til at en informant har et kroppsspråk som ikke er forenelig med det han eller hun forteller. Likevel hadde jeg inntrykk av at kroppsspråk samsvarte med det informantene fortalte ut fra mine observasjoner under intervjuet.

Valg av metode: Det finnes ulike metoder for innhenting av informasjon. Jeg valgte forskningsintervju hvor jeg møtte informantene etter deres ønske. Jeg følte denne metoden gav meg gode svar. Det ene intervjuet som jeg måtte ta over mail, grunnet at denne informanten bodde på Stjørdal, fikk jeg ikke til et møte på den tiden jeg hadde til disposisjon. Ved å få tilsendt svar på mail kan jeg ikke observere kroppsspråk og holdninger under samtalen. På denne måten fikk informanten god tid til å gi et svar som fremstiller det på best mulig måte. Jeg tolket svarene som ærlig, og informanten oppga både styrker og svakheter i forhold til deres metode å jobbe på, men jeg har ingen garanti for reliabiliteten.

Innhenting av informasjon: jeg valgte ett fylke i Norge som mitt forskningsområde. Jeg måtte begrense søket til et fylke slik at det praktisk og tidsmessig. For å oppnå større bredde kunne en mulighet være å utvidet søke til flere fylker. Da kunne jeg ha sett på om det finnes ulikheter på fylkesnivå, eller om dette er individuelt i forhold til ulike ungdomskoler, boliger for funksjonshemmede og de ulike politiske partiene. Jeg ser også at jeg kunne ha innhentet flere informanter for å få enda flere synspunkt, noe jeg dessverre ikke fikk tid til. Med flere informanter og tid til rådighet kunne jeg fått økt validiteten. Likevel ser jeg i ettertid at jeg fikk svar på problemstillingen utfra det søket jeg gjorde.

4.8. Metodekritikk

Jeg valgte en kvalitativ metode i form av forskningsintervju. I følge Kvale (1997:53) er oppgavens tema av betydning for hvilke metode som passer å benytte. Da jeg bestemte for hvilke tema jeg ville belyse, søkte jeg på nettet og fant lite tidligere forskning på område. Derfor var litteraturstudiet ikke aktuelt for å finne svar på min problemstilling. Jeg sto mellom forskningsintervju eller spørreundersøkelse. Spørreundersøkelse er en kvantitativ metode som ifølge Dalland (2012:113) ikke er i direkte kontakt med informantene. Videre sier han at en slik undersøkelse innhenter mindre data fra flere informanter, samt gir mindre rom for tolkning. Det krever gode formulerte spørsmål, og gir ikke mulighet for oppfølgingsspørsmål. Som førstegangsforsker ser jeg meg for uerfaren til en slik oppgave. Jeg er redd formuleringen av spørsmålene kan begrense informantene i å snakke fritt, og at svarene ikke gir svar på min problemstilling. Her kan man ikke observere kroppsspråk for å sjekke reliabiliteten, og de kan svare ut fra det de tror jeg vil høre. Ved intervju kan jeg stille oppfølgingsspørsmål, hvis spørsmålene jeg utarbeidet ikke var god nok. Spørsmålene ble mer en veileder gjennom intervjuet.

I forhold til utvalg av informanter er jeg godt fornøyd. Jeg fikk svar fra tre ulike perspektiver som jeg ser kan være med å påvirke den lave valgdeltagelsen hos mennesker med utviklingshemming. Det kunne også vært interessant å få med et bruker,- og pårørendeperspektiv, for å se hvordan de opplever dette med tanke på om de bruker stemmeretten sin og hva som eventuelt ligger til grunn for at de ikke gjør det.

4.9. Forskningsetikk

Ved et intervju har jeg som intervjuer ansvar med å holde personlige opplysninger om intervjuobjektene anonymisert, jf. personopplysningsloven (2013). Navn skal ikke oppgis, og det er heller ikke relevant for selve intervjuet. Jeg har også et ansvar å sørge for at informantene ikke gir opplysninger som kan være et brudd på deres taushetsplikt. Dette særskilt elevene ved ungdomskolen og beboerne ved bolig. Jeg er også pliktig til å informere om at jeg er underlagt taushetsplikt og alle data vil bli behandlet konfidensielt og anonymisert. Intervjuobjektene kan avslutte intervjuet når de måtte ønske. Dette kan være både under og etter intervjuet, samt velge deler av intervjuet de ikke ønsker skal være med (Tjora, 2012:160). Dette er min plikt å informere om på forhånd, og kan være med på å gi en

større trygghet for intervjuobjektene. Ved et intervju utlever informantene informasjon som er av betydning for en selv og eventuelt arbeidsplassen. Derfor har informanten rett til informasjon av hva dette skal brukes til og hensikten med undersøkelsen. Dalland (2012:105) mener det er viktig med informert samtykke hos informanten. Dette for å beskytte informanten, slik at han vet hva han takker ja til, samt gjennomfører dette av egen fri vilje.

5. MANGEL PÅ POLITISK DELTAKELSE HOS MENNESKER MED UTVIKLINGSHEMMING - MANGEL PÅ KUNNSKAPER ELLER INNGRODDE HOLDNINGER?

Etter intervjurunden og analysen kom det frem som nevnt fire områder som ble sentrale: *Rettigheter og eventuelle hindringer, makt/rolle –etisk utfordring, språk, og tilrettelegging.*

Med bakgrunn i disse fire områdene presenterer jeg funn ved hjelp av empiri (*Tjora, 2012:197*) fra intervjuene, og drøfter funnene fortløpende etter hvert emne. Deretter knytter jeg det opp mot aktuell teori som kan være med å bekrefte eller avkrefte argumentene fra ulike perspektiver. Jeg har valgt å skrive empiriene i klamme eller innrykk i teksten, avhengig av hvor lange de er.

5.1. Rettigheter og eventuelle hindringer

Samtlige av informantene mente mennesker med utviklingshemming skulle ha lik rettigheter til å stemme ved valg som alle andre borgere i landet. Informant ved skole fortalte, «så lenge de ikke er umyndiggjort, så har de fulle borgerlige rettigheter og plikter som alle andre. Så da må jo det være en individuell sak». En annen beskrev, «spesielt for at de har flere utfordringer, og da må de være med å bestemme hvordan det skal bli lagt til rette for dem».

Informantene ved bolig for funksjonshemmede mener også det er viktig at mennesker med utviklingshemming bruker stemmeretten, så frem til at beboerne har gitt uttrykk for at han/henne ikke ønsker å stemme. Samme informant innrømmer at det er lite fokus på dette området. Den ene boligen forteller at ansatte diskuterer hvem de mener er kandidater for å delta ved valg, og spør deretter vedkommende. Likevel mener de det er et viktig tema, og vil være mer bevist rundt tematikken i tiden fremover. Hva som er bakenforliggende er de noe usikker på, men det kunne handle om lite kunnskap og hun var noe usikker på om beboerne forsto hva politikken omhandlet. En informant beskrev, «dette har vi vært alt for dårlig til, men jeg kan ikke gi noen grunn for at vi ikke har gjort det heller. Så lenge de ikke har kommet med det selv, eller gitt uttrykk for dette selv, så har det på en måte ikke blitt noe tema heller. Det har blitt, for den som vil, et tema på en måte». En annen gir uttrykk for at dette har skapt refleksjoner, og føler dette har kommet i glemmeboken. Videre sier hun, «det må bli en

tanke som må gjøres noe med. Tror nok kanskje det etter du har vært her nå, så tror jeg at vi vil spørre litt mer i forhold til valg og slikt. «Hvem er det dere stemmer på»? uten at jeg, ja ... det går an å begynne der da».

En informant fra et politisk parti beskriver det slik, «jeg tenker at de skal ha mulighet til å delta på valg som alle andre. En helt sånn grunnleggende forutsetning, at alle mennesker som ønsker å stemme skal få stemme. Det er ikke mer avansert enn det». En annen politiker sier, «jeg synes de skal ha lov, selvsagt. Jeg synes de skal delta, selvsagt. Alle skal ha like muligheter, og ha like rettigheter, uansett utgangspunkt. Så ja, alle skal stemme, alle som har lyst». Et av de politiske partiene gir uttrykk for at vi kan være flinke til å sette folk i «bås», noe de jobber med og ønsker å forbedre. De prøver å lytte til å folk og foreninger, for å finne ut hvordan de skal gjøre dette fremover, for de synes det er kjempeviktig å ha fokus på dette. En politiker mener det kan være utfordrende å lete seg frem i dokumentene, og det kan for andre virke som alle partiene mener det samme. Hun sier, «på enkelte punkter, så er jo det sant, det er bare det at innfallsvinkelen er annerledes». Videre mener hun at dette kan være noe av årsaken til at flere ikke velger å stemme ved politisk valg.

Drøfting

Etter Helsevernet for psykisk utviklingshemmede (HVPU) -reformen, også kalt ansvarsreformen ble vedtatt i 1991, jobbes det for å forhindre diskriminering. Hovedinnholdet i reformen var å gi mennesker med utviklingshemming retten til et selvstendig liv. De skal ha samme valgmuligheter og like rettigheter som alle andre borgere i samfunnet (Barne,- likestillings,- og inkluderingsdepartementet, 2011). I følge FN-sambandet (2012) om funksjonshemmedes rettigheter står det også beskrevet at det kjempes over hele landet for deres rettigheter. Funksjonshemmede skal kunne delta i samfunnet på lik linje som alle andre borgere. Dette bekrefter også verdenserklæringen, artikkel 21-3 (1948). Jeg spurte et åpent spørsmål til mine informanter om hvilke tanker de hadde rundt mennesker med utviklingshemming i forhold til politisk deltakelse.

Alle informantene mente mennesker med utviklingshemming skulle ha de samme rettighetene til å stemme ved valg, på lik linje som alle andre borgere i landet. Dette bekreftes ifølge valgloven (2014) §2-1, alle borgere har stemmerett så fremt de ikke har mistet stemmeretten sin jf. Grunnloven (2014) §53. Ansatte ved bolig innrømte lite fokus på området og gav uttrykk for at en av årsaken kan være for lite kunnskap. De trodde enkelte mennesker med

utviklingshemming ikke forsto hva det innebærer å stemme ved valg, og gav uttrykk for redselen for å farge beboerne på et syn, samt utfordringen med å holde seg objektiv. Det kan være lett å komme med meninger om de partiene man kjenner til, og da oftest det man selv stemmer på. Dette er kanskje ikke noe man gjør bevisst, men kunnskapen strekker ikke til. Ved den ene boligen gir beboerne selv uttrykk til ansatte at de ønsker å stemme, mens ved en annen bolig snakker ansatte sammen om hvem som kan være aktuelle beboere. I følge Kittelsaa og Søndena (2009,) viste deg seg at flere mennesker med utviklingshemming som bor hjemme bruker stemmeretten sin i større grad enn de som bor ved bolig for funksjonshemmede. Dette kan forstås med at ansatte ved bolig har for lite kunnskap og dermed skaper barrierer slik at mennesker med utviklingshemming ikke får mulighet til å stemme ved valg.

Etter samtale med meg var de klare på at dette skulle de ta et steg videre, og rette større fokus på. En politiker fortalte i intervjuet «Det er samfunnet, det er hverdagen din vi holder på å manipulerer her». Hun var tydelig på at akkurat derfor er det viktig å la mennesker med utviklingshemming få uttrykke seg, og få kunne bruke sin stemme til å påvirke hvordan også deres hverdag skal se ut. Dette bekreftes også ifølge Pasient- og brukerrettighetsloven (2015), lovens bestemmelser skal bidra til å ivareta brukerens liv, integritet og menneskeverd. Alle mennesker har likeverd og de samme rettighetene. En lærer ga uttrykk for det samme. Hun mente det var ekstra viktig for mennesker med utviklingshemming å bruke stemmeretten sin. De trenger en mer tilrettelagt hverdag og det er derfor viktig at deres stemme kommer frem. Her vil jeg å trekke frem begrepene brukermedvirkning og *empowerment*. Det er mennesket selv som er kunnskapsbanken over eget liv. Det kan være vanskelig å finne en klar skille mellom begrepene brukermedvirkning og *empowerment*. I følge Askheim (2012) brukes begrepet *empowerment* om enkeltindividets makt til å påvirke bestemmelser rundt eget liv. Det finnes ikke noen gode norske ord som kan oversette begrepet, men kan forklares med myndiggjøring og styrking. Målet er å styrke individet til økt selvfølelse, bedre selvbylde, øke kunnskaper og ferdigheter.

Som sagt tidligere mente alle informantene at dette var et viktig tema, men det trengs mer informasjon på området. Jeg mener det trengs holdningsendringer. Den ene politikeren fortalte at vi var flinke med å sette mennesker med utviklingshemming i «bås», og de ved bolig ga uttrykk for at de ikke trodde mange av beboerne var i stand til å forstå hva de ulike politiske partiene sto for og hva det innebærer å stemme ved et valg. Skau (2005) trekker frem

oppveksten som en mulig påvirkning av menneskers holdninger. Dette er noe vi kan ta med oss uten å være bevisst på det. Særlig dette med å sette mennesker i «bås» og danne oss et bilde av andre som ikke trenger å være realiteten.

Torhild Melgård i Eknes (2000) skriver om tidligere betegnelser «idiot» og «åndsvak», for mennesker med utviklingshemming. Sitter vi fortsatt med disse holdningene? Da kan det være lett å trekke konklusjonene om at mennesker med utviklingshemming ikke forstår. Da spesielt når politikk er et såpass komplekst tema og vanskelig å forstå. Hvordan kan vi si at mennesker med utviklingshemming ikke forstår politikken, uten å snakke med dem? Dette kan forstås slik at det trengs mer kunnskap på området. Større samarbeid mellom ansatte, pårørende og skole, samt politikere kan være en styrke.

Ut fra funnene kan det virke som informantene har holdninger som er med på å reduserer utviklingshemmedes valgdeltakelse. Skal man øke valgdeltakelsen bør de sentrale hjelperne og politikerne gå inn i seg selv å reflektere over hvilke holdninger de har jeg til mennesker med utviklingshemming. Kanskje kan vi bli overrasket over hvor mye mennesker med utviklingshemming faktisk forstår. Dette kan jeg si av erfaring selv, etter å jobbet med mennesker med utviklingshemming i studiet. Det kan være lett å undervurdere deres kvalifikasjoner. Her trengs god kommunikasjon og relasjon for å forstå den enkeltes ressurser og kunnskaper.

5.2. Makt/rolle - etisk utfordring?

Begrepet makt var noe som utpekte seg. Balansen mellom informasjon, påvirkning og hvem som er i stand til å stemme, samt bistand til valglokalet. Ansatte ved bolig synes dette er vanskelig å forholde seg til. De mener ansatte sitter med mye makt, jeg siterer «vi har jo ganske mye makt som utøvere, fordi at ... på mange måter så er det vi som sier «har du lyst til å være med å stemme»? Fordi vi har dannet oss noen inntrykk av at ... så da hjelper det å ha litt mer fokus på det, og være litt mer bevisst det». Videre beskrev hun usikkerheten ved å være med beboer inn til valglokalet, og hvor hun skulle bistå. Hun var redd for at andre skulle tro det var hennes påvirkning, hun sier, «det var et dilemma for meg. Veldig opptatt av at han skulle få stemme, og ha muligheten, men så var det det at jeg fysisk skulle være med han inn». En annen informant var redd han skulle farge beboeren på et syn. Noen ganger kan man bli påvirket hjemmefra av sine foreldre, miljøet man er i og dermed stemmer ut fra dette. Hun

forteller at hun stemmer ut fra foreldrenes politiske syn, og det er det som blir grunnlaget for valget. Dette kan derfor føre til at man trekker frem eksempler på det man kjenner til, og dermed fort blir farget av den grunn.

Lærere i skolen gir også uttrykk for redselen om å påvirke elevene utfra deres politiske syn. Ene informanten mener de skal være var på holdningsskaping, slik at skolen og de andre i rundt må holde seg mest mulig verdinøytral når de formidler et budskap. På den måten kan elevene gjøre reelle valg. En annen mente at dersom de hadde mentale utfordringer, hadde de vansker med å forstå hva de faktisk stemte på. Kanskje ble de påvirket av hjemmet og vennene istedenfor å ta en selvstendig avgjørelse.

Det var kun et av de politiske partiene som nevnte noe om dette, der den ene informanten fortalte:

Det jeg vet fra skolesektoren, det er at lærere er redde for å ta at politisk ståsted, for tydelig ståsted. For liksom å påvirke for mye da på et vis, i politiske synspunkter. Det kan godt hende at helsepersonell tenker på samme måte, men jeg vet ikke om det er forsket noe særlig på det.

Drøfting

Som helsepersonell, lærere og politikere sitter man med mye makt. Makt er et vidt begrep, og det finnes ulike typer. Halvorsen, Stjernø og Øverbye (2013:77) beskriver en type makt, kalt definisjonsmakt «som en mulighet til å påvirke beslutningstakerne, eller mer generelt til å påvirke hva folk mener om et sosialt problem». Dette er den type makt mange av informantene sitter med, og som kan være med å påvirke mennesker med utviklingshemming sin hverdag. Da tenker jeg særlig på retten til å stemme ved et politisk valg. Jeg stilte informantene ulike spørsmål, har dere beboere ved bolig som stemmer ved et politisk valg? Er mennesker med utviklingshemming inkludert i undervisningen om demokrati og valgdeltakelse i skolen? Synes dere det er viktig å nå ut med deres politiske budskap til alle borgere i landet, inkludert mennesker med utviklingshemming?

Flere av informantene beskrev følelsen av å sitte med mye makt, ansatte ved bolig innrømte at de ikke var flinke nok til å inkludere alle beboerne når det nærmet seg politisk valg. Et av de politiske partiene sier de må bli flinkere til å inkludere alle mennesker inn i politikken, for de er ikke flink nok. Er vi mennesker redde for det «ukjente»? Tror vi ikke mennesker med utviklingshemming er i «stand» til å forstå hva politikken innebærer? Torhild Melgård

gjengitt/i Eknes (2000) skriver om tidligere betegnelser for mennesker med utviklingshemming, «idiot» og «åndsvak». Sitter vi fortsatt med disse holdningene? Da kan det være lett å trekke de konklusjonene om at de ikke forstår. Spesielt når politikk er et såpass komplekst tema og vanskelig å forstå for de fleste.

De ved bolig ga også uttrykk for redselen til å være med inn i valglokalet. Flere av beboerne vil trenge bistand til å komme seg til og fra valglokalet, samt finne frem til riktig stemmeseddel. Den ene informanten fortalte, «det var et dilemma for meg. Veldig opptatt av at han skulle få stemme, og ha muligheten, men så var det det at jeg fysisk skulle være med han inn». Et av de politiske partiene fortalte at nå er det veiledere ved valglokalet som kan hjelpe til, slik at de ansatte eller eventuelt pårørende skal slippe å være redd for å bli beskyldt for fusk. Det kan virke som ansatte ved bolig ikke har nok informasjon om dette.

En lærer ved skole gav også uttrykk for den makten de sitter med i undervisningstimene. De var redde for å påvirke elevene på et syn, og gav uttrykk for utfordringen med å holde seg verdinøytrale. Noe hun trodde flere lærere kunne kjenne på. En annen lærer mente dersom elevene hadde mentale utfordringer, hadde de kanskje vansker med å forstå hva de faktisk stemte på. Kanskje ble de påvirket av hjemmet og vennene, istedenfor å ta en selvstendig avgjørelse. I denne sammenheng sa hun også, «så lenge man har nok ressurser til å legge til rette for elever med utviklingshemming, så ser jeg ikke de store utfordringene». Innebærer dette mangel på ressurser? Ressursmangel i skolen kan jo være en påvirkning som kan gi konsekvenser i forhold til tilrettelegging. En politiker gav også uttrykk for at hun trodde lærere kunne kjenne på en følelsen av å påvirke elevene på et politisk ståsted. Dette kan også forstås som mangel på kreativitet og nytenkning i skole, hvordan tilrettelegge slik at elevene forstår faget, uten ekstra omkostninger fra kommunen. Det er ingen hemmelighet at økonomi er en utfordring både i skole, helse og politiske sammenhenger.

Dette kan forstås med at informantene er redde for å ikke klare å holde et objektivt syn, at deres meninger og holdninger skal kunne komme til syne. De er redde for å påvirke dem mot et politisk ståsted som de selv står for. Det kan virke som det er for lite kunnskap på dette område på alle nivåer.

5.3. Språk

Språk har vært en fellesnevner gjennom alle intervjuene. Politikk kan være vanskelig å forstå for alle borgere. Det brukes ord og begreper som for mange ikke gir mening. Informantene ved bolig mener det er vanskelig å skulle videreformidle politikken og det partiene står for. Den ene sier at «jeg synes at informasjonen fra de politiske partiene kan være vanskelig å forstå for utviklingshemmede. Det er mye ord, og det blir ikke kortfattet nok». Dette er noe samtlige av de politiske partiene jeg var i kontakt med kunne bekrefte. Den ene informanten forteller at hun som politiker hadde problemer med å forstå innholdet i tekstene, hun trengte hjelp til å oversette til et mer forståelig og hverdagslig språk. Videre forteller hun at det er lange setninger, byråkratisk, relativt tungt og de bruker andre ord for helt hverdagslige ting. Hun synes det er vanskelig å finne en balanse. Hun prøver det hun kan for å være så tydelig som mulig, men da kan man risikere å ikke bli oppfattet like seriøst. Jeg siterer «vi står jo å prater til de 34 som sitter i fylkestinget og byråkratene i rundt. Det er jo bare vi som forstår det, og så blir det jo filmet og publisert».

Et annet parti mener de har stort fokus på dette med et enkelt og tydelig språk, samt klare budskap. Jeg sitere den ene informanten,

Det er ikke noe grunn til at vi som politikere skal gjøre språk til en barriere for mange, for de trenger ikke å ha en funksjonshemming for å ha vanskelig med å forstå en politiker altså. Det opplever vi at mange velgere, uavhengig bakgrunn eller funksjonsnivå som har utfordringer med det altså.

Videre forteller de at det er mange som ikke skjønner noen ting, for de snakker vanskelig, de snakker et fryktelig språk, «det er snakk om å gjøre ting enkelt altså. Det prøver vi bevisst å gjøre ved å ikke bruke faguttrykk som ikke tilfører det noe veldig vesentlig. Så klart, man må jo være presis også, men ikke overdriv det». For å kunne formidle politikken har de et bevisst valg på hvilke skriftspråk de benytter. Her får de tilbakemeldinger fra brukerorganisasjoner, blant annet svaksynte om hva som er best for dem å lese. Her er det Ariel med minimum skriftstørrelse på 12. Den siste informanten fra et politisk perspektiv har også fokus på det å formidle budskapet på en enkel og forståelig måte, men om de har lyktes kan nå diskuteres mener hun. Alle partiene forteller de har facebooksider hvor politikken illustreres med bilder og tegn i tillegg til innholdet, samt bruk av lydfil, som da er tenkt på mennesker som er blinde.

Drøfting

Språk kom tydelig frem som en utfordring og kan ses på som en barriere, og en av årsakene til at mennesker med utviklingshemming ikke stemmer ved valg. Hanssen et al. (2008) viser til tidligere forskning fra 2001, hvor valgdeltakelsen hadde sunket. Han mener noe av grunnen kunne være mistillit til politikerne, og at det brukes et språk som er vanskelig å forstå. Det er en menneskerett å stemme ved valg for alle borgere. Det ble utarbeidet en konvensjon i FN's generalforsamling i 2006 som trådte i kraft i 2008. Den inneholder ikke nye rettigheter, men krav til hvordan medlemslandene skal legge til rette for at mennesker med funksjonshemming skal kunne delta i samfunnet på lik linje med alle borgere. Politikerne vil ha flest mulig stemmer ved et politisk valg, hvorfor da bruke et språk som er vanskelig å forstå?

Tidligere forskning fra NTNU i Trondheim beskriver Grøttum og Aalberg gjengitt/i Amundsen (2012), at det trengs forkunnskaper for å forstå politikken i radio, aviser, tv og nettsider. Derfor vil flere velge sport og underholdningskanaler istedenfor. Dette kan tyde på at politisk journalistikk lager større kunnskapsbarriere enn å minske den. Videre forteller Grøttum at dem fleste som velger å stemme ved valg bestemmer seg for hvilket parti de velger bare noen uker før valget. Dette gjør det derfor spesielt viktig å nå frem med budskapet til borgerne tidlig (Amundsen, 2012). Dette kan tyde på at alle borgere opplever språket som vanskelig, og mennesker med utviklingshemming er ikke noe unntak. Det er jo menneskene som står rundt mennesker med utviklingshemming som skal kunne videreformidle politikken.

Politikerne sier de arbeider mye for et enklere og mer forståelig språk, men gir uttrykk for at de fortsatt har en vei og gå. En informant forteller om egen frustrasjon, hvor hun selv ikke forstår. Hun beskriver det slik «det er lange setninger, byråkratisk, relativt tungt og de bruker andre ord for helt hverdagslige ting». Dette virket å være en utfordring hos ansatte ved bolig også. Hvordan kan de videreformidle hva de politiske partiene står for, når de selv ikke forstår språket?

Flere av informantene ønsket et skriv, hvor alle de politiske partiene kunne ha skrevet ned hva deres parti sto for, uten de vanskelige begrepene og det byråkratiske språket. Kunnskapen strekker ikke til, og de har problemer med å forstå hva politikken innebærer. Hvis vi som er i rundt mennesker med utviklingshemming unngår å ta opp dette tema på grunn av for lite kunnskap, hvordan skal de da klare å forstå og samtidig bruke stemmeretten sin? Her må politikerne jobbe mer for å tilrettelegge til et språk som er lettere å forstå for alle borgere i

samfunnet. Den ene politiker mente jeg måtte gå ut i avisen å oppfordre alle politikere om å lage et skriv hvor de beskrev kortfattet hva deres parti står for.

5.4. Tilrettelegging

Informantene ved ungdomsskole mener de prøver å tilrettelegge ut fra beste evne. Den ene skolen fortalte de brukte letteste bøker til elevene som synes den ordinære boken var vanskelig å lese, da særskilt i samfunnsfag som omhandlet demokrati og politisk valg. Denne boken har en større skrift, samme sidetall som den ordinære og den hadde kuttet ut det som ikke var så viktig. De brukte også mye tid på begrepsinnlæring. Den ene informanten fortalte, «det er ofte der at evnen til å skaffe seg kunnskap svikter, fordi de mangler begrep, og da blir det vanlige språket uforståelig for dem. Vi prøver å bruke eksempler som gjør at de skjønner poenget uten at de er nødt til å begi seg ut på begrepene og det akademiske språket». En annen informant fra skole forteller at de ser på hvilke forutsetninger eleven har til å forstå dette med valgdeltakelse og demokrati. Deretter kan de for eksempel fokusere på elevvalg og kommunevalg. Da dette er mer kjent og nært. Samtidig får alle de verktøyene de trenger for å kunne delta i et valg. Videre forteller hun at de elevene med alvorlig grad av utviklingshemming får tilrettelagt undervisning i gruppe. Der har de fokus på hovedforskjellen mellom partiene når det gjelder saker som er relevant for dem.

Ansatte ved bolig kunne fortelle at de tilrettela med ledsager og skyss for brukerne som ønsket å stemme, men måtte erkjenne at de kunne vært flinkere og mer åpen rundt dette tema for alle beboerne. De hadde to-tre brukere på hver bolig som stemte ved valg. Den ene boligen fortalte at de ansatte snakket seg imellom om hvem de mente var kandidater for å kunne stemme, deretter ble det tatt kontakt med de bestemte beboerne. Etter en god del refleksjon kom det frem at det skulle vært rettet et større fokus på dette området, og at flere burde blitt spurt. -Den ene informanten fortalte, «forbedring er jo det at jeg sitter med en del taus kunnskap som jeg skulle ha formidlet videre, ettersom jeg har jobbet så mange år i boliger med tilrettelegging. Det å ha et større fokus på at alle er politisk eller bør være litt engasjerte. Det synes jeg, det kan vi bli bedre på». Dette var etter at hun fortalte om en beboer som hun hadde fått gleden av å være med til stemmelokalet i 1993. Brukeren hadde vist stor glede av å kunne få bruke stemmeretten sin for første gang, noe han ikke hadde fått lov til tidligere. Den dag i dag heiser han flagget på alle valgdagene.

Slik jeg oppfattet det var de politiske partiene opptatt av tilrettelegging i form av universell utforming. To av de politiske partiene fortalte om et pilotprosjekt i Nord-Trøndelag, som omhandlet universell utforming. Dette var en hurtigbåt som gikk mellom Namsos og Leka. Bakgrunnen for dette prosjektet var at den er utformet slik at alle har mulighet til å være med. Sitat fra det ene informanten, «Det går ikke så fort, men den tar med alle, det er ingen som blir satt igjen på kaia lengre fordi at de ikke kommer seg på eller av». Samtlige av informantene var opptatt av å tilrettelegge slik at alle fikk mulighet til å være politisk deltakende. Den ene informanten fra et politisk ståsted beskrev det slik:

Samfunnet tar ikke hensyn til folk som har ulike hemninger, vi ligger langt tilbake på det. Selv om alle snakker om det, så er de ikke dyktige nok til å tilrettelegge. Både mentalt og fysisk tilrettelegging, de er ikke det. Men det gjelder ikke bare oss, men det gjelder alle partier at man er opptatt av at folk skal bli hørt og representert. Og vi trenger jo alle type mennesker i politisk samarbeid. Om du er utviklingshemmet, så har du dine meninger om hvordan samfunnet skal være. Så det er usedvanlig viktig at vi klarer og bli enda dyktigere til å tilrettelegge, for at de skal bli hørt, samt kunne delta i samfunnet på lik linje som alle andre. Så vi er ikke gode nok mener jeg. Vi ønsker at folk skal delta, men er ikke gode nok.

I tillegg gir de uttrykk for at de arbeider med å forbedre språket slik at det blir enklere å forstå politikken, samt inkludere flere mennesker inn i politikken.

Drøfting

I følge utdanningsdirektoratet (2011) står det i læreplanen for ungdomskolen på generelt basis at skolen skal ha rom for alle. Undervisningen skal tilpasses elevenes forutsetninger både i forhold til fag og fagstoff, samt alderstrinn og utviklingsnivå. De skal kunne forklare hva demokrati innebærer nasjonalt, lokalt, i organisasjoner og i skolen, samt gjøre rede hovedprinsippene i FNs menneskerettighetserklæring. Alle informantene ved skole fortalte at de hadde undervisning som omhandlet demokrati og valgdeltakelse. De tilrettela undervisningen utfra forutsetningene til hver enkelt elev. Enkelte fortalte at de hadde mennesker med utviklingshemming i klassen, mens andre tilpasset undervisningen i grupper. De med veldig store utfordringer hadde egen undervisning på «basen» som de kalte det. Hvilke undervisning som ble gitt der hadde de ikke nok kunnskaper om. En skole hadde tilrettelagt bok med større skrift, samme sidetall som den ordinære og de hadde kuttet ut det som ikke var så viktig, noe de hadde god erfaring med. De bruker mye tid på begrepslæring og begrepsinnlæring, en informanten fortalte, «det er ofte der at evnen til å skaffe seg kunnskap svikter, fordi de mangler begrep, og da blir det vanlige språket uforståelig for dem. Vi prøver å bruke eksempler som gjør at de skjønner poenget uten at de er nødt til å begi seg

ut på begrepene og det akademiske språket». Dette kan forstås med at mennesker med utviklingshemming blir inkludert i undervisningen, og det tilrettelegger etter elevens forutsetninger jamfør utdanningsdirektoratet (2013). Hvor vidt de forstår innholdet er vanskelig å si noe om, en lærer fortalte at elever med utviklingshemming er med i timene der de føler de har evne til å oppfatte og har utbytte av undervisningen. Hun synes det var viktig at eleven opplevde mestringsfølelse, jeg siterer «her er jeg litt fortapt her jeg sitter og skjønner egentlig ikke hva dere snakker om». Som nevnt i kapitlet ovenfor så mener jeg det handler om å bruke sine kreative evner, tilrettelegge slik at det blir interessant og enklere å forstå. Jeg forstår at mye handler om midler og økonomi, men å være kreativ koster kun litt ekstra tid.

Et av de politiske partiene var opptatt av å bruke et skriftspråk som gjør det enklere å lese, da særlig for svaksynte. De samarbeidet med brukerorganisasjoner for å komme frem til et skriftspråk som var enklere å lese. De hadde nettsider med lydfiler for å gjøre det mer tilgjengelig for blinde. Som nevnt tidligere jobbet de med å gjøre det akademiske språket mer forståelig, men slik jeg forstår det blir språk fortsatt en barriere for mange. Politikerne må jobbe mer med å skape et språk som gjør det enklere for velgerne å forstå hva politikken omhandler. Flere av informantene fra de politiske partiene fortalte om pilotprosjekt med universell utforming, der de hadde utformet en hurtigbåt som gikk fra Namsos til Leka, som tidligere nevnt. Dette var et prosjekt de var veldig stolt av, for den var utformet slik at det var mulig for alle å være med, uansett funksjonshemming. Slik jeg forstår dette, var politikerne opptatt av denne målgruppen. De ville inkludere de i den politiske hverdagen, men er i mindre grad opptatt av å se dem som velgere. De gir uttrykk for at alle borgere i landet uansett funksjonshemming skal ha like muligheter og rettigheter til å bruke sin stemme i politisk sammenheng, men likevel tilrettelegger de ikke for et språk som gjør det enklere å forstå. De innrømte at de ikke var flinke nok til å inkludere mennesker med utviklingshemming i politikken, selv om de ønsket det. På den måten kan en si at de har en politikk som ivaretar de som brukere, men ikke nødvendigvis like opptatt av de som velgere. På denne måten blir de politiske brikker, og ikke politiske aktører.

I følge pasient- og brukerrettighetsloven (2015) har helsepersonell ansvar med å fremme brukerens integritet og menneskeverd, samt ivareta respekt og sosial trygghet i brukerens liv. Dette innebærer også å bidra til deltagelse i samfunnet, samt muligheten til å ta egne valg. Helsepersonell har i oppgave å se mulighetene, og ressursene hos hver enkelt bruker og ikke begrensningene. Her kan det forstås som ansatte ved bolig har mangel på kunnskap. De er

redde for å farge brukeren på et politisk syn, stor usikkerhet når det gjelder å være med bruker inn i et valglokalet, samt setter begrensninger ved å enten ikke la alle brukerne få tilbud om å stemme ved et politisk valg, eller på forhånd bestemme hvem som kan være kandidater til å bruke stemmeretten sin. Her mener jeg helsepersonell har et ansvar med å tilegne seg nok kunnskap slik at de føler seg trygg i situasjonen, og sammen må de arbeidet med å holde et objektivt syn.

6. OPPSUMMERING

Min problemstilling var: *Hvilke forutsetninger har mennesker med utviklingshemming når det gjelder å stemme ved et politisk valg?*

Slik jeg forstår det kan grunnen til lav valgdeltakelse hos mennesker med utviklingshemming handle om lite kunnskap og for lite fokus på området. Alle informantene mener mennesker med utviklingshemming skal ha like rettigheter til å stemme ved politisk valg, som alle borgere i samfunnet. Likevel bidrar de til å skape barrierer.

Det politiske språket kan bli en barriere for mennesker med utviklingshemming og de som står i rundt. Det kan bli vanskelig å formidle budskapet om hva de ulike partiene står for. Det oppleves vanskelig å holde seg objektiv. Eget politisk ståsted kan komme til syne. Politikerer bør ha et større fokus, samt tilrettelegge for et enklere språk. Dette bekrefter de selv. Her har de politiske partiene en vei å gå. Hvis skolen tilrettelegger for et enklere språk, men ikke politikerne, vil det fortsatt føre til store utfordringer.

Etter denne undersøkelsen mener jeg helsepersonell trenger å rette en større fokus på utviklingshemming i forhold til politisk deltakelse. De må tilegne seg mer kunnskap, slik at de har mulighet til å videreformidle politikken til beboerne, samt se mulighetene og ressursene til mennesker med utviklingshemming. Her kan eventuelt kurs eller tverrfaglig samarbeid med ungdomskoler, de politiske partiene, samt pårørende være en resurs.

Jeg mener alle bør gå inn i seg selv og tenke på hvilke holdninger de har ovenfor mennesker med utviklingshemming. Alle må være med å skape et samfunn som inkluderer alle mennesker. Det er ved et politisk valg mennesker med utviklingshemming får mulighet til å være med å påvirke sin egen hverdag, på lik linje som alle andre borgere i samfunnet. Løft blikket, og vær med på å skape et inkluderende samfunn.

7. AVSLUTNING

Dette har vært en interessant oppgave å arbeide med. Min undersøkelse viser at mange har lite fokus på mennesker med utviklingshemming i forhold til valgdeltakelse, inngrodde holdninger, lite kunnskap og et språk som skaper barrierer. Jeg ønsker å skape refleksjoner rundt dette tema, og nå ut med budskapet om et inkluderende samfunn.

Etter intervju med en politiker fikk jeg telefon. Hun hadde tatt opp dette tema på fylkestinget, der hun oppfordret alle politikere om å rette en større fokus mot valgdeltakelsen blant mennesker med utviklingshemming (se vedlegg 4). Dette er et steg i riktig retning.

For veien videre kunne jeg ha tenkt meg å gått ut i media for å synliggjøre dette tema mer hos politikere og befolkningen for øvrig slik at det blir mer kjent. Det er tydelig lite kunnskap på område, samtidig som det trengs holdningsendringer. Det handler om å se mulighetene for mennesker med utviklingshemming, og ikke være med å skape begrensningene.

Litteratur

Amundsen, B (2012) *For vanskelig politiske nyheter*. <http://forskning.no/demokrati-medievitenskap/2012/03/vanskelige-politiske-nyheter>

Askheim, O P (2012) *Empowerment i helse og sosialfaglig arbeid –Floskel, styringsverktøy eller frigjøringsstrategi?* Oslo: Gyldendal Akademisk

Barne,- likestillings- og inkluderingsdepartementet (30.mars 2011) *HVPU-reformen 20 år: Mye viktig har skjedd, men vi skal videre, sier Audun Lysbakken*. Hentet 13.05.15 fra <https://www.regjeringen.no/nb/aktuelt/hvpu--reformen-20-ar/id637116/>

Dalland, O (2012) *Metode og oppgaveskriving*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS

Eknes, J (2000) *Utviklingshemming og psykisk helse*. Otta: Universitetsforlaget

Eknes J, Bakken TL, Løkke JA og Mæhle I (2009) *Utredning og diagnostisering – utviklingshemming, psykiske lidelser og atferdsvansker*. Oslo: Universitetsforlaget AS

FN-sambandet (10. Desember 1948) *FNs verdenserklæring om menneskerettigheter*. Hentet 13.05.15 fra <http://www.fn.no/Bibliotek/Avtaler/Menneskerettigheter/FNs-verdenserklæring-om-menneskerettigheter>

FN-sambandet (03. Juni 2013) *FNs konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne*. Hentet 08.05.15 fra <http://www.fn.no/Bibliotek/Avtaler/Menneskerettigheter/FNs-konvensjon-om-rettighetene-til-personer-med-nedsatt-funksjonsevne>

FN-sambandet (2015) *Funksjonshemmedes rettigheter* Hentet 08.05.15 fra <http://www.fn.no/Tema/Menneskerettigheter/Fordypning/Funksjonshemmedes-rettigheter>

Grunnloven (2014) (27. Mai 2014) *Kongeriket Norges Grunnlov (Grunnloven-grl)* Hentet 19.02.15 fra https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1814-05-17/KAPITTEL_4#KAPITTEL_4

Halvorsen K, Stjernø S og Øverbye E (2013) *Innføring i helse- og sosialpolitikk*. Oslo: Universitetsforlaget AS

Hanssen GS, Helgesen MK og Vabo SI (2008) *Politikk og demokrati- En innføring i stats- og kommunalkunnskap*. Oslo: Gyldendal Akademisk

Helsepersonelloven (1999) (6.Februar 2015) *lov om helsepersonell m.v. (helsepersonelloven-hlspl)* Hentet 15.02.15 fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-07-02-64>

Jacobsen D I (2003) *Forståelse, beskrivelse og forklaring- innføring i samfunnsvitenskapelig metode for helse- og sosialfagene*. Kristiansand: Høyskoleforlaget AS

Kittelsaa, A M og Søndena, E (10.September 2009) Utviklingshemming og valgdeltakelse. *Adresseavisen*. Hentet 08.05.15 <http://www.adressa.no/meninger/article1381137.ece>

Kvale, S (1997) *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Ad Notam Gyldendal AS

Mld.st.45 (2012-2013) *Frihet og likeverd: om mennesker med utviklingshemming*. Hentet 08.05.15 fra <https://www.regjeringen.no/nb/dokumenter/meld-st-45-2012--2013/id731249/?docId=STM201220130045000DDDEPIS&q=&navchap=1&ch=5>

Menneskerettsloven (2014) (21. Mai 1999) *lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven-mnskrl)* Hentet 06.05 fra https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-05-21-30/*#KAPITTEL_bkn-1

Pasient- og brukerrettighetsloven (2014) (01.Januar. 2015) *Lov om pasient- og brukerrettigheter (Pasient- og brukerrettighetsloven-pasrl)* Hentet 19.02.15 fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-07-02-63>

Personopplysningsloven (2000) (01.juni.2013) *Lov om behandling av personopplysninger (personopplysningsloven-popplyl)* Hentet 14.03.15 fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2000-04-14-31>

Skau, G M (2005) *gode fagfolk vokser -Personlig kompetanse i arbeid med mennesker*. Oslo: Cappelen Forlag AS

Stamsø MA (2010) *Velferdsstaten i endring- Norsk sosialpolitikk ved starten av et nytt århundre*. Oslo: Gyldendal Akademisk

Tjora A (2012) *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. Oslo: Gyldendal Akademisk

Utdanningsdepartementet (2002) *Menneskerettigheter: årsrapport om norsk innsats for menneskerettighetene*. Hentet 08.05.15 fra <https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/ud/vedlegg/rapport02.pdf>

Utdanningsdirektoratet (21.Desember 2011) *Generell del av læreplanen: Det arbeidende mennesket*. Hentet 08.05.15 fra <http://www.udir.no/Lareplaner/Kunnskapsloftet/Generell-del-av-lareplanen/Det-arbeidande-mennesket/>

Utdanningsdirektoratet (01.August 2013) *Læreplan i samfunnsfag – Kompetansemål*. Hentet 08.05.15 fra <http://www.udir.no/kl06/SAF1-03/Kompetansemaal/?arst=98844765&kmsn=583858936>

Valgloven (2013) (01. Januar 2014) *Lov om valg til stortinget fylkesting og kommunestyre (valgloven-valgl)* Hentet 19.02.15 fra https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2002-06-28-57/KAPITTEL_2#KAPITTEL_2

VEDLEGG

Vedlegg 1: Forespørsel om å delta på et forskningsintervju

Vedlegg 2: Intervjuguide

Vedlegg 3: Samtykkeerklæring

Vedlegg 4: Saksprotokoll - Fylkestinget

Vedlegg 1:

Forespørsel om å delta på et forskningsintervju i forbindelse med en bacheloroppgave

Jeg heter May Britt Ramberg og skal skrive en bacheloroppgave om politisk deltagelse og utviklingshemming ved Hint Namsos.

Jeg ønsker gjennom en utforskende kvalitativ tilnærming å undersøke hvilke forutsetninger mennesker med utviklingshemming har å stemme ved et politisk valg. For å finne ut av dette vil jeg intervju ulike politiske partier, lærere ved ungdomsskole og ansatte ved bolig for mennesker med utviklingshemming.

Intervjuet ønskes gjennomført innen 20 april, helst så snart som mulig, da innlevering er den 15 mai. Vi kan sammen avtale hvor intervjuet skal finne sted og når. Selve intervjuet vil ta ca. 30 minutter. Jeg ønsker og ta dette opp med båndopptaker hvis det gis samtlige samtykke til dette. Jeg er underlagt taushetsplikt og alle data vil bli behandlet konfidensielt og anonymisert. Prosjektet skal avsluttes juni 2015 og alt materialet vil da slettes. Informanter som ønsker det kan få en kopi av oppgaven etter at den er levert våren 2015.

Deltakelse er frivillig. Så lenge studien pågår, kan du når som helst trekke tilbake samtykke uten å oppgi grunn. Alt materiale fra deg vil da bli slettet.

Har du spørsmål om prosjektet kan du ta kontakt med meg på telefonnummer 45226542, eller sende meg en e-post til maybramberg@gmail.com. Du kan også kontakte min veileder Oddbjørn Johansen ved Hint Namsos, på telefonnummer 48 15 8791 og e-post til oddbjorn.johansen@hint.no.

Vedlegg 2:

Spørsmål til skolen

1. Hva tenker du om valgdeltakelse i forhold til mennesker med utviklingshemming
2. Finnes det mål i rammeplan som omhandler demokrati og valgdeltakelse? Hva sier eventuelt disse?
3. Hvilken type undervisning har dere om demokrati og valgdeltagelse?
4. Har dere barn og unge med spesielle utfordringer, som for eksempel mennesker med utviklingshemming? Hvilke vurderinger gjør dere i forhold til hvilken type undervisning og hvilke områder prioriterer dere i tilrettelegging for læring overfor denne gruppen?
5. Ser dere noen utfordringer i forhold til dette tema?
6. Er det noe dere eventuelt kunne gjort annerledes?

Spørsmål til politiske partier

1. Hva tenker du om valgdeltakelse i forhold til mennesker med utviklingshemming?
2. Hvordan arbeider dere for å gjøre velgere oppmerksom på deres politikk?
 1. Anser dere det viktig at politikken når ut til alle borgerne i samfunnet?
 2. Hvem anser dere som den viktigste målgruppen å nå ut til?
3. Noen mennesker kan ha utfordring med å forstå og oppfatte hva politikken omhandler, dette kan være blant annet innvandrere og mennesker med ulike former for funksjonshemming. Hva gjør dere for å gjøre politikken kjent for dem?
4. Utviklingshemmede er en del av befolkningen, hvordan tenker dere om denne målgruppen for deres politiske budskap?
5. Har dere noen eksempler på ulike metoder dere benytter for å nå ut til den gruppe mennesker? Noen eksempler kan være lyd istedenfor tekst, lettleste versjoner og et språk som gjør det enklere å forstå innholdet.
6. Mener dere at dette er en reel målgruppe å nå ut til? Og tenker dere at dette blir viktig å eventuelt fokusere mer på fremover?
7. Har dere et ansvar for å bidra til økt valgdeltakelse for denne gruppa?

Spørsmål til Ansatte ved bolig for mennesker med utviklingshemming

1. Hva tenker du om valgdeltagelse i forhold til mennesker med utviklingshemming?
2. Er det noen beboere som er politisk engasjerte?
3. Er det beboere som stemmer ved politisk valg?
4. Hvordan informere dere beboerne om når det er kommune og stortingsvalg?
5. Tilrettelegger dere for at beboerne kan stemme ved valg? Eller anser dere dette som pårørende sitt ansvar?
6. Anser dere det som viktig at beboerne er politisk engasjerte?
7. Er det noe dere kunne forbedre eller ser på som utfordring når det kommer til beboerne og det å stemme ved politisk valg?

Vedlegg 3:

Informert samtykke:

Jeg har mottatt skriftlig og muntlig informasjon og er villig til å delta i studien.

Dato:

Signatur:

Vedlegg 4:

SAKSPROTOKOLL

Rådet for likestilling av funksjonshemmede i Nord-Trøndelag - Årsmelding 2014

Arkivsak-dok. 15/02655
Saksbehandler Ingunn Amdahl

Saksgang	Møtedato	Saknr
1 Fylkesrådet i Nord-Trøndelag	13.04.2015	66/15
2 Komite for utdanning, kultur og helse	29.04.2015	10/15
3 Fylkestinget i Nord-Trøndelag	30.04.2015	25/15

Fylkestinget i Nord-Trøndelag har behandlet saken i møte 30.04.2015 sak 25/15

Fylkestingets vedtak

Fylkestinget tar Årsmelding 2014 for Rådet for likestilling av funksjonshemmede til orientering.

Fylkestinget oppfordrer Rådet for likestilling av funksjonshemmede, Valgstyret og fylkesrådet til å sette valgdeltakelsen til mennesker ved utviklingshemninger og andre funksjonsnedsettelse på dagsorden.

Fylkestingets behandling

Saken ble sluttbehandlet i fylkestingets møte 30. april.

Følgende hadde ordet i saken:

Kjersti Tommelstad (SV), Baard Aames (Ap) og Tore Kristiansen (Frp).

VOTERING

Komiteens innstilling	Enstemmig vedtatt
-----------------------	-------------------

Komite for utdanning, kultur og helse behandlet saken 29. april 2015

Saksordfører Kjersti Tommelstad la fram saken.

FORSLAG

Tilleggsforslag fra Kjersti Tommelstad, Sosialistisk Venstreparti:

Fylkestinget oppfordrer Rådet for likestilling av funksjonshemmede, Valgstyret og fylkesrådet til å sette valgdeltakelsen til mennesker ved utviklingshemninger og andre funksjonsnedsettelse på dagsorden.

VOTERING

Fylkesrådets innstilling	Enstemmig vedtatt
--------------------------	-------------------

KOMITEINNSTILLING

Fylkestinget tar Årsmelding 2014 for Rådet for likestilling av funksjonshemmede til orientering.

Fylkestinget oppfordrer Rådet for likestilling av funksjonshemmede, Valgstyret og fylkesrådet til å sette valgdeltakelsen til mennesker ved utviklingshemninger og andre funksjonsnedsettelse på dagsorden.

MERKNAD

(Det votes ikke over merknader)

Kjersti Tommelstad, Sosialistisk Venstreparti:

Dette medlemmet, Kjersti Tommelstad (SV), vil rette søkelyset mot deltakelsen til mennesker med utviklingshemninger og andre funksjonsnedsettelse i valg. Retten til likeverdig deltakelse ble i Norge formelt vedtatt via FNs konvensjon om beskyttelse av funksjonshemmedes rettigheter i 2006. Artikkel 29 omhandler likeverdig valgdeltakelse med tilpasset informasjon og tilrettelagte stemmeprosedyrer for personer som trenger det. Studier gjort i England tyder på ifølge NAKU (Nasjonalt kompetansesenter for utviklingshemning at ca. 20 % av de stemmeberettigede med utviklingshemning som stemte. Som politikere har vi et ansvar for å utfordre holdninger som hindre folk med svekkede kognitive evner til å stemme, sikre politisk opplæring via videregående skole og deltakelse i skolevalg, fjerne fysiske hindringer og utforme valgmateriell slik at det er tilgjengelig for alle.

Steinkjer, 29.april 2015

Kjersti Tommelstad
Saksordfører
(sign)

Bjørn Engen
Komiteleder
(sign)

Fylkesrådets innstilling til vedtak

Fylkestinget tar Årsmelding 2014 for Rådet for likestilling av funksjonshemmede til orientering.